Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК 343.2

Шевченко Вячеслав Станіславович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри бізнесу і права

Вінницький соціально-економічний інститут

Університету Україна;

керівник

Бердичівського медичного фахового Коледжу

Житомирської обласної ради

Shevchenko Viacheslav

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Business and Law

Vinnytsia Socio-Economic Institute of the University of Ukraine;

Head of the

Berdychiv Medical Professional College of

Zhytomyr Regional Council

ORCID: 0000-0003-3706-3489

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

CRIMES AGAINST THE WILL, HONOR AND DIGNITY OF THE PERSON: CONTEMPORARY CHALLENGES OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню злочинів проти волі, честі та гідності особи, зокрема, злочинів пов'язаних з торгівлею людьми в Україні. В статті проаналізовано актуальний стан національного кримінального законодавства, практику його застосування, проблемні аспекти злочинів, пов'язаних із незаконною експлуатацією людини. Найбільш гостро ці питання торгівлі людьми набули під впливом таких*

факторів, як воєнний стан, внутрішня та зовнішня міграція, соціально-економічна нестабільність на зростання ризиків торгівлі людьми. Розглянуто міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини та їх імплементацію в українське правове поле. Визначено основні перешкоди ефективному виявленню та розслідуванню таких злочинів, а також проблеми забезпечення прав потерпілих. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення кримінально-правових і організаційних механізмів протидії торгівлі людьми, підвищення рівня міжвідомчої взаємодії та посилення превентивних заходів. Вступ. Проблема забезпечення та захисту прав людини залишається одним із ключових пріоритетів сучасної правової держави. Особливе місце у цій сфері посідають злочини проти волі, честі та гідності особи, які безпосередньо посягають на основоположні права людини та підривають засади демократичного суспільства. Серед таких злочинів однією з найбільш небезпечних та латентних форм протиправної діяльності є торгівля людьми. В умовах воєнного стану, масового переміщення населення, економічної нестабільності та посилення міграційних процесів проблема протидії торгівлі людьми в Україні набула особливої актуальності. Незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази та імплементацію міжнародних стандартів, практичне застосування кримінально-правових норм у сфері протидії торгівлі людьми залишається складним і потребує подальшого наукового дослідження. Метою дослідження є комплексний науково-правовий аналіз злочинів проти волі, честі та гідності особи в контексті сучасних викликів протидії торгівлі людьми в Україні, виявлення проблем правозастосовної практики та вироблення пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правових і організаційних механізмів боротьби з цим явищем.

Матеріали і методи дослідження. Нормативну основу дослідження становлять положення Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також нормативно-правові акти у сфері протидії торгівлі людьми.

Емпіричну базу склали матеріали наукових публікацій та праці український правників. У роботі використано формально-юридичний, системно-структурний і порівняльно-правовий методи, а також узагальнення судової практики для виявлення проблем кваліфікації цього злочину.

Результати дослідження. В результаті дослідження установлено, що торгівля людьми як злочин проти волі, честі та гідності особи характеризується складністю об'єктивної сторони та багатоваріантністю способів учинення, передбачених ст. 149 КК України. Виявлено проблеми кримінально-правової кваліфікації, відмежування від суміжних складів злочинів та доказування мети експлуатації в умовах воєнного стану. Висновки та перспективи подальших досліджень. Обґрунтовано необхідність удосконалення підходів до застосування ст. 149 КК України та забезпечення єдності судової практики. Перспективними напрямами подальших досліджень є аналіз міжнародного досвіду протидії торгівлі людьми, а також розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності кримінально-правового захисту осіб, які перебувають у стані підвищеної вразливості.

Ключові слова: *торгівля людьми, кримінально-правова кваліфікація, воєнний стан, захист прав людини.*

Summary. *The article is devoted to the study of crimes against the will, honor, and dignity of a person, in particular, crimes related to human trafficking in Ukraine. The article analyzes the current state of national criminal legislation, the practice of its application, and problematic aspects of crimes related to the illegal exploitation of persons. These issues of human trafficking have become particularly acute under the influence of factors such as martial law, internal and external migration, and socio-economic instability, which increase the risks of human trafficking. International standards in the field of human rights protection and their implementation in the Ukrainian legal field are considered. The main*

obstacles to the effective detection and investigation of such crimes, as well as problems in ensuring the rights of victims, are identified. Proposals are formulated to improve criminal law and organizational mechanisms to combat human trafficking, enhance interagency cooperation, and strengthen preventive measures. Introduction. Ensuring and protecting human rights remains one of the key priorities of a modern constitutional state. Crimes against the will, honor, and dignity of individuals, which directly infringe on fundamental human rights and undermine the foundations of a democratic society, occupy a special place in this area. Among such crimes, one of the most dangerous and latent forms of illegal activity is human trafficking. In the context of martial law, mass population displacement, economic instability, and intensified migration processes, the problem of combating human trafficking in Ukraine has become particularly relevant. Despite the existence of a developed regulatory framework and the implementation of international standards, the practical application of criminal law provisions in the field of combating human trafficking remains difficult and requires further scientific research. The aim of the study is to conduct a comprehensive scientific and legal analysis of crimes against the will, honor, and dignity of individuals in the context of contemporary challenges in combating human trafficking in Ukraine, to identify problems in law enforcement practice, and to develop proposals for improving criminal law and organizational mechanisms for combating this phenomenon. Materials and methods of research. The normative basis of the research consists of the provisions of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CC of Ukraine), as well as regulatory and legal acts in the field of combating human trafficking. The empirical basis consists of materials from scientific publications and works by Ukrainian lawyers. The work uses formal-legal, systemic-structural, and comparative-legal methods, as well as a generalization of judicial practice to identify problems in the classification of this crime. Research results. The study found that human trafficking, as a crime against the will, honor, and dignity of a

person, is characterized by the complexity of its objective side and the variety of methods of commission provided for in Article 149 of the Criminal Code of Ukraine. Problems of criminal law classification, differentiation from related crimes, and proving the purpose of exploitation in conditions of martial law were identified. Conclusions and prospects for further research. The need to improve approaches to the application of Article 149 of the Criminal Code of Ukraine and to ensure the uniformity of judicial practice is substantiated. Promising areas for further research include the analysis of international experience in combating human trafficking, as well as the development of proposals to improve the effectiveness of criminal law protection for persons in a state of increased vulnerability.

Key words: *human trafficking, criminal law classification, martial law, human rights protection.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, що супроводжується запровадженням воєнного стану в Україні, проблема протидії торгівлі людьми є особливо актуальна. Адже, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, трудова міграція, соціальна вразливість населення, економічна нестабільність стали рушійною силою для поширення цього злочину. Попри наявність кримінально-правових механізмів, передбачених ст. 149 КК України, виникають наявні проблеми з кваліфікацією, доказуванням, відмежування від суміжних складів злочинів. Ці чинники та обставини зумовлюють необхідність комплексного наукового аналізу сучасних викликів протидії торгівлі людьми як посягання на волю, честь і гідність особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-нормативну базу дослідження становлять положення національного законодавства, зокрема Кримінальний кодекс України [3], нормативно-правові акти у сфері протидії торгівлі людьми. В дослідженні використані наукові праці та

матеріали наукових дослідників та правників. Зокрема, праці Т. М. Луцького та І. Б. Газдайка-Василишин [5], І.В. Буреш [6]. Аналіз останніх публікацій дозволив визначити актуальний стан проблеми торгівлі людьми в Україні, виявити ключові прогалини у правозастосовній практиці та окреслити перспективи подальших наукових досліджень.

Метою статті є науково-правовий аналіз злочинів проти волі, честі та гідності особи в контексті сучасних викликів протидії торгівлі людьми в Україні, виявлення проблем правозастосовної практики та вироблення пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правових і організаційних механізмів боротьби з цим явищем.

Матеріали і методи. Методологія роботи ґрунтується на використанні аналізу і синтезу, формально-догматичного та порівняльного методів, що дало змогу комплексно оцінити проблеми кримінально-правової кваліфікації торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу. Ситуація сьогодення, що супроводжується дією воєнного стану, масовою міграцією населення створює нові ризики поширення злочинів проти волі, честі та гідності особи. Отже, у цьому контексті особливої уваги потребує аналіз торгівлі людьми як кримінально діяння, передбаченого ст. 149 КК України, з огляду на сучасні виклики її протидії.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI (далі – Закон №3739-VI), торгівля людьми - здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1].

Протидія торгівлі людьми не може обмежуватися виключно кримінально-правовими заходами. Вона повинна ґрунтуватися на пріоритеті прав і свобод людини, адже жертва (об'єкт злочину) розглядається як носій невід'ємних прав, а не лише як учасник кримінального провадження. «Гідність, цілісність і права людини жертв і постраждалих повинні завжди бути забезпечені. Права людини є універсальними та неподільними і займають центральне місце в усіх зусиллях із запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею. Держави повинні захищати права людини кожної жертви торгівлі людьми або постраждалої особи від торгівлі людьми» [2, с. 8].

Реалізація зазначених положень забезпечується, зокрема, шляхом установлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. У національному законодавстві така відповідальність передбачена статтею 149 КК України, що визначає юридичні ознаки відповідного складу злочину.

Деталізуємо в таблиці 1 характеристику злочинів та міри кримінальної відповідальності за їх скоєння, відповідно до статті 149 КК України [3]:

Таблиця 1

Характеристика злочинів та міри кримінальної відповідальності за їх скоєння, відповідно до статті 149 КК України

Частина статті	Склад злочину / Кваліфікуючі ознаки	Покарання	Ступінь тяжкості
1	Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює	позбавлення волі на строк від трьох до восьми років	Тяжкий

	потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію		
2	Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства	позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої	Особливо тяжкий
3	Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки	позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої	Особливо тяжкий

У практиці застосування ст. 149 КК України фахівці адвокатського об'єднання «Максимальний Захист» звертають увагу на низку типових проблем, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми [4]. Зокрема, йдеться про такі аспекти.

1. **Складність доведення умислу**. Дуже часто правоохоронцям важко довести, що вербування або передача особи відбувалися саме з метою

експлуатації, а не з інших причин (наприклад, допомога з працевлаштуванням).

2. **Мінімум доказів**. У багатьох випадках немає письмових контрактів, відео чи свідків, а потерпілі часто бояться свідчити або плутаються в показах.
3. **Міжнародний характер злочину**. Більшість таких справ пов'язані з перетином кордону, що потребує запитів за міжнародною правовою допомогою, перекладів, координації з іноземними органами.
4. **Недостатня кваліфікація слідчих**. Через обмежену практику в деяких регіонах України, не всі правоохоронці розуміють нюанси трактування «торгівлі людьми», особливо у випадках експлуатації дітей, сексуального примусу чи примусової праці.
5. **Вразливість потерпілих**. Багато жертв не мають документів, довіри до правоохоронців або не розуміють своїх прав, що ускладнює захист їхніх інтересів».

Таким чином, застосування ст. 149 КК України супроводжується низкою практичних труднощів, пов'язаних із доказуванням, міжнародним характером злочинів та вразливістю потерпілих, що потребує подальшого вдосконалення правозастосовної практики.

Водночас поряд із процесуальними труднощами розслідування злочинів, передбачених ст. 149 Кримінальний кодекс України, важливого значення набуває аналіз соціальних чинників, що зумовлюють зростання ризиків торгівлі людьми.

Щодо особистих причин, зумовлених військовими діями в Україні, то в умовах війни психічний та фізичний стан осіб є нестабільним. Як наслідок, люди перебувають у стресових станах, що підвищує ризик стати легкою здобиччю для торговців людьми. Такі чинники, як, втрата постійного джерела доходу, житла, вимушеного переміщення, втрата близьких осіб об'єктивно підсилюють ризик стати жертвою та бути

експлуатованим. «Щодо особистих причин, зумовлених військовими діями в Україні, то в умовах війни психічний та фізичний стан є нестабільний, як наслідок люди перебувають у стресових станах, розгублені, виснажені та налякані, тому не можуть сприймати інформацію критично, та стають легкою здобиччю для торговців людьми. Також втрата постійного місця отримання прибутку, втрата житла, вимушений переїзд в іншу місцевість, втрата рідних сприяють тому, що через військові дії особи піддаються ризику стати жертвами торгівлі людьми, та в подальшому бути експлуатованими» [5, с. 48].

І. Буреш зазначив, що «ефективно протидіяти зазначеному явищу можна лише при використанні системного підходу, за умов координованої діяльності всіх зацікавлених сторін — державних, недержавних організацій, органів соціального захисту, правових, законодавчих та міграційних установ. Таким чином, важливою гарантією ефективності заходів по боротьбі з торгівлею людьми є створення та зміцнення відповідних інститутів на місцевому та національному рівнях» [6, с. 118]. Отже, військові дії в Україні підвищують вразливість осіб до торгівлі людьми, а ефективна протидія цьому явищу потребує системного підходу та координації дій держави в цілому.

Варто наголосити, що «держави несуть відповідальність за належну ідентифікацію та захист жертв і постраждалих від торгівлі людьми на кожному етапі контакту з ними, включно з процедурами імміграції та надання притулку, а також адміністративними або кримінальними провадженнями. Держави повинні забезпечити раннє та активне виявлення жертв та постраждалих від торгівлі людьми, і утримуватися від їх затримання» [2, с. 10].

«Торгівля людьми – це форма сучасного рабства та порушення прав людини, від якої потерпають чоловіки, жінки та діти, та яка не втрачає актуальності у XXI столітті для жодної країни світу, включаючи Україну.

Маніпулюючи бажаннями та намірами людей, їх ошукують та експлуатують. Експлуататори отримують прибуток через контроль та використання інших людей. Ця проблема може торкнутися кожного, незалежно від віку, статі, освіти чи соціального статусу. Експлуатація може відбуватись як всередині країни так і поза її межами, а вербувальниками найчастіше є знайомі люди – ті, яким довіряють» [7]. В заключенні варто зазначити, що торгівля людьми залишається актуальною проблемою сучасного світу, включаючи Україну, загрожує всім верствам населення та ґрунтується на маніпуляції, обмані та експлуатації, часто здійснюваній навіть знайомими людьми як всередині країни, так і за її межами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Торгівля людьми в Україні залишається серйозною загрозою правам і свободам людини, особливо в умовах воєнного стану та масової міграції. Дослідження показало, що національне кримінальне законодавство (ст. 149 КК України) є достатньо розвиненим, проте практика його застосування часто ускладнена через доказування умислу та міжнародний характер злочинів, а також через проблемні аспекти злочинів, пов'язаних із незаконною експлуатацією людини. Ефективна протидія цьому явищу потребує системного підходу, координації дій державних і недержавних інститутів, зміцнення механізмів захисту вразливих осіб, а також впровадження профілактичних заходів, підвищення обізнаності населення та імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини. Перспективні напрями для подальших досліджень можна виділити:

- аналіз міжнародного досвіду протидії торгівлі людьми;
- удосконалення кримінально-правових механізмів;
- підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії для забезпечення комплексного захисту жертв та попередження нових випадків експлуатації.

Література

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17 (дата звернення: 18.02.2026).

2. Кодекс практики щодо забезпечення прав жертв та постраждалих від торгівлі людьми. *Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ).* Варшава: OSCE/ODIHR, 2023. URL: https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/d/543964_0.pdf (дата звернення: 18.02.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 18.02.2026).

4. Protection in human trafficking cases. *Адвокатське об'єднання «Максимальний Захист».* URL: https://mzahyst.com.ua/protection-in-human-trafficking-cases/ (дата звернення: 18.02.2026).

5. Луцький Т. М., Газдайка-Василишин І. Б. Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. URL: http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/562/556 (дата звернення: 18.02.2026).

6. Буреш І.В. Державне регулювання у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 7. С. 115–118. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2013/29.pdf (дата звернення: 18.02.2026).

7. Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? *Новомиргородська міська рада*. URL: https://rada-novomirgorod.gov.ua/torhivlya-lyudmy-v-umovakh-viyny-yak-ne-staty-zhertvoyu (дата звернення: 18.02.2026).

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011, September 20). *Pro protydiiu torhivli liudmy: Zakon Ukrainy No. 3739-VI*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17 [in Ukrainian].

2. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2023). *Kodeks praktyky shchodo zabezpechennia prav zhertv ta postrazhdalykh vid torhivli liudmy*. OSCE/ODIHR. https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/d/543964_0.pdf [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, April 5). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 2341-III*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text [in Ukrainian].

4. Advokatske obiednannia "Maksymalnyi Zakhyst". (n.d.). *Protection in human trafficking cases*. https://mzahyst.com.ua/protection-in-human-trafficking-cases/

5. Lutskyi, T. M., & Hazdaika-Vasylyshyn, I. B. (2023). Protydiia torhivli liudmy: istoriia ta suchasnist. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna*, (1). http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/562/556 [in Ukrainian].

6. Buresh, I. V. (2013). Derzhavne rehuliuvannia u sferi protydii torhivli liudmy v Ukraini. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (7), 115–118. http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2013/29.pdf [in Ukrainian].

7. Novomyrhorodska miska rada. (n.d.). *Torhivlia liudmy v umovakh viiny: yak ne staty zhertvoiu?* https://rada-novomirgorod.gov.ua/torhivlya-lyudmy-v-umovakh-viyny-yak-ne-staty-zhertvoyu [in Ukrainian].